

Moeten alle markten vrij zijn?

J. Tinbergen

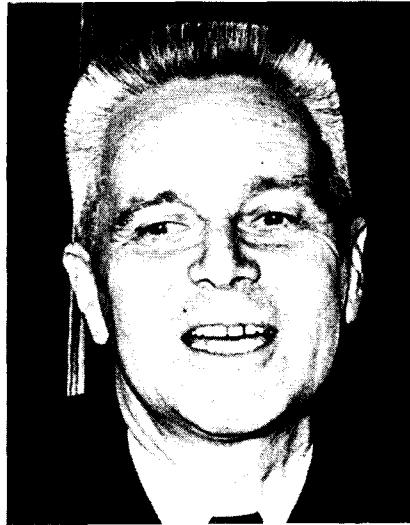
De mislukking van de centraal geplande volkshuishouding heeft velen, economen en politici, tot het aanbevelen van vrije markten geleid. Juist na de herdenking van Adam Smith was dat een zegetocht van het beroemde stelsel van 'laissez faire' en vooral liberalen (in de Europese zin) voelden zich de overwinnaars van de strijd tussen centrale planning en 'laissez faire'.

Men neigt daarbij te vergeten dat er twee soorten markten zijn: markten met een stabiel en markten met een labiel evenwicht. De heilzame werking van vrije markten geldt voor de markten met een stabiel, maar niet voor de markten met een labiel evenwicht.

De categorie met een labiel evenwicht is niet onbelangrijk en bestaat uit twee hoofdgroepen. Men zou deze groepen kunnen aanduiden als de landbouwmarkten en de markten van goederen waarvan de productie hoge vaste kosten met zich brengt.

De labiliteit van landbouwmarkten is het gevolg van de onzekerheden in de weersomstandigheden, waarmee ook de meteorologen dagelijks worden geconfronteerd. Deze markten worden, ook in de vrijheidslievende Verenigde Staten, daarom gereguleerd en niet aan zichzelf overgelaten. Evenmin als in West-Europa, Japan en, eigenlijk, de hele wereld. Goederenovereenkomsten voor grondstoffen, gepousseerd door de Conferentie der Verenigde Naties voor Handel en Ontwikkeling (UNCTAD), zijn algemeen aanvaard en vormen een van de hoekstenen van de wereldhandelspolitiek.

De labiele markten van goederen waarvan de productie hoge vaste kosten meebrengt zijn het gevolg van het feit dat de variabele kosten onder de gemiddelde kosten liggen. Bij vrije concurrentie worden de prijzen tot de grenskosten omlaag gedrukt. Dat betekent dat de bedrijven met permanente verliezen worden bedreigd. Ook zij worden daarom tot ingrijpen gedwongen. Zij kunnen, om te beginnen, kartels vormen. Dat wordt, ook weer in Amerika, door de wet verboden omdat particuliere kartels de consument schaden. Ook in de meeste Europese landen wordt regulering nodig geacht, in de een of andere

vorm. Nederland heeft, zoals men weet, een ietwat gecompliceerd stelsel: een kartel kan òf wel algemeen verbindend verklaard, òf verboden worden. Met andere woorden: de overheid ziet erop toe dat de consumentenbelangen niet geschaad worden.

Een van de manieren om de uitwerking van hoge vaste kosten voor de bedrijven minder bezwaarlijk te maken, is gelegen in vastrechttarieven. De afnemer helpt de vaste kosten te betalen door een bedrag te betalen dat onafhankelijk is van de afgenomen hoeveelheid produkt, ook als die hoeveelheid nul is. Daarnaast wordt dan een bedrag betaald dat evenredig is met de afgenomen hoeveelheid. Het prijsvormingsstelsel blijft evenwel onder toezicht van de overheid.

De omvang van de productie van goederen en diensten, waarvoor het bovenstaande geldt, is niet gering. Zij omvat de 'zware industrie' zoals die van ijzer en staal, vele vormen van verkeer en de productie van energie. In sommige Europese landen heeft de overheid een nog directere vorm van ingrijpen dan door wetgeving gekozen: de bedoelde bedrijven worden als overheidsbedrijven geëxploiteerd. Met name de energieproductie en de vervoersbedrijven zijn vaak door steden, provincies of nationale overheden ter hand genomen.

De twee soorten industrieën – die met hoge vaste kosten en die met (praktisch) geen vaste kosten – wor-

den door economen ook wel met andere namen onderscheiden: industrieën met toe- of afnemende meeropbrengsten of wel kapitaalintensieve en arbeidsintensieve bedrijfstakken.

Het gevaar van het verwaarlozen van het verschil tussen de twee soorten evenwichten en de twee soorten bedrijfstakken is de mogelijkheid van een overreactie in Oost-Europa: een teruggaan tot het 'laissez faire' met verwaarlozing van alle ervaringen die daarmee in de negentiende en het begin van de twintigste eeuw zijn opgedaan; de ervaring met name dat er dan te grote inkomensverschillen ontstaan en dat er een heel gebouw van sociale zekerheid moet worden opgetrokken, door de Duitsers de 'soziale Marktwirtschaft' genoemd en door alle partijen aanvaard. De opbouw van dit economische stelsel is vooral door de democratische socialisten bevorderd.

Voor wie de 'nuance zoekt' is dit onderscheid tussen stabiel en labiel, tussen verminderende en toenemende meeropbrengsten, tussen democratische en totalitaire socialisten vitaal!